

De vrêdeskeizer en zijn moderne Duif (Taube). (Naar David Wilson.)

HET GEVECHT BIJ CAPPELLEN-OP-DEN-BOSCH. — DE Vernieling van Dendermonde.

Den 4ⁿ September kwam er beweging in de Duitsche troepen, die bij Wolverthem en Grimbergen lagen. Zij behoorden tot de 3^e en 9^e korpsen en rukten op in de richting van Dendermonde en Cappellen-op-den-Bosch.

Een afdeeling van het 9e korps marcheerde naar Dendermonde.

Onze 11e vestingtroepen, het 1° bataljon van het 16e vestingtroepen, 1 batterij van 9.5, later door 2 batterijen veldgeschut en de ruitery van luitenant-kolonel Védrynes versterkt, bewaakten de bruggen van Appels en Schoonaarde, vastbesloten zich hardnekkig te verdedigen.

Om dien aanval op Dendermonde te beschermen werd een gedeelte van het 3e reserve-korps op den 4ⁿ sektor afgestuurd.

Te Cappellen-op-den-Bosch waren deze troepen op een bataljon van het 6e jagers komen stuiten, welke door eene compagnie machinegeweren versterkt was. Een goed onderhouden, doodelijk vuur begroette den aanvaller. De Duitschers moesten den steun van hunne artillerie inroepen en aanzienlijke effectieven in het gevecht brengen, om dit dappere detachement achteruit te drijven. Maar toen dit terug trok naar de voorposten op de linie Liezele-Breendonck, had het vuur van geweren en machinegeweren reeds duchtig in de vijandelijke rangen gemaaid.

Sterk door zijn overmacht, vatte de vijand den strijd met onze troepen aan, en deed daarbij vooral pogingen, eenerzijds in de richting van Liezele, anderzijds in die van Breendonck. Hevig beschoten, langs alle kanten aangevallen, hielden de onzen nochtans stand, terwijl zij zich wanhopig aan het terrein vastklampten. Plots liet de artillerie van onze forten hare stem hooren. De batterijen van de 6^e divisie mengen hun nijdig geluid met de zware basstemmen van de koepelkanonnen. Eene stormwolk schroot stort neer op den vijand, waarvan de rangen neergebliksemd worden door het vereenigde vuur van onze stukken, onze geweren en machinegeweren.

En toen de overwonnen vijand, bloedend uit de duizenden wreed geslagen wonden, het gevechtsterrein moest verlaten, lagen de dooden en gewonden bij honderden voor onze liniën, die men zoo flink verdedigd had.

Deze bloedige nederlaag moest eens te meer gevolgd worden door een laffe wraak. Ditmaal was het Cappellen-op-den-Bosch, dat het slachtoffer van de Duitschers zou worden, zeker omdat deze er zoo'n tegenspoed hadden geleden.

De jagers van de 16^e brigade, die zich dien nacht aan de voorposten bevonden, zagen den horizon rood verlicht door den akeligen gloed der vlammen.

De Reus tot Kleinen Belg:

— Uit den weg, Kleine!

— Nooit! Deze weg is verboden!

Cappellen-op-den-Bosch stond in brand. Wel dra was het geheele dorp in lichte laaie. Het regende vonken in de nabijheid van de vooruitgeschoven schildwachten, wien de stikkende brandwalm de keel dichtsnoerde.

Meer dan 200 huizen en de kerk werden aan het vuur prijsgegeven. Vier burgers kwamen om.

Walgelijke zwelgpertijen hadden plaats, en het gevolg daarvan waren nieuwe gruweldaden.

Laten we niet op deze walgelijke tooneelen ingaan. Een geschrei steeg op van deze verdrukte, gemartelde streek.

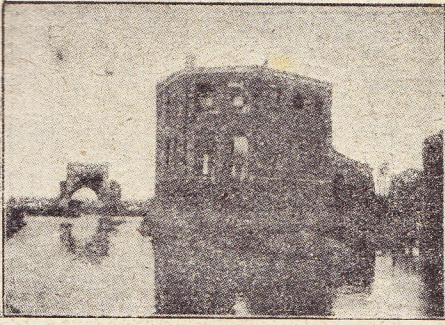
Later hebben we ook Cappellen-op-den-Bosch bezocht.

Aan de brug zagen we nog sporen van den strijd, maar veel talrijker waren die van de brandstichting en plundering, al was men reeds druk aan 't herbouwen.

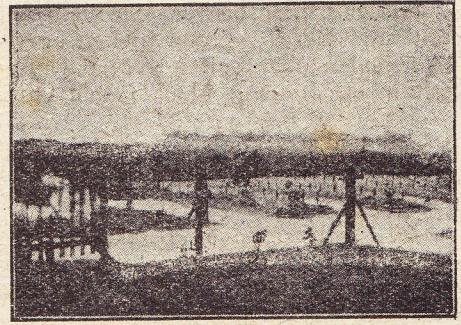
We poosden bij de ruïne der kerk. Uit een school daartegenover hoorden we kinderstemmen. De oorlog was nu voorbij hier. Vrede en rust hingen weer over 't dorp, dat echter in ons martelaarsboek opgeschreven staat.

En huiverend spreekt men ons nog van dien avond, van de angstige vlucht door de velden, onder een hemel rood van den brandgloed. Men hoorde 't getier, 't geschut, 't gebrul van woeste soldaten, die wijnkelders plunderden en dar zwijmelend rondliepen, in den rossen schijn.

Te Londerzeel, ook in de omgeving, joegen de Duitschers burgers voor hun troepen en staken ze eveneens woningen in brand.

Puin te Weerde.

Het kerkhof der te Eppegem gevallen
Belgische helden.

Naar Ramsdonck op werden twee kinderen door schoten gedood, toen zij met hun moeder naar de Belgische linie wilden vluchten.

Wolverthem, Meysse, Beygem, overal moest de roode haan kraaien.

Laten we nu vertellen, wat er bij Dendermonde gebeurde.

Reeds den 2ⁿ September had een Duitsche patroelje te Lebbeke, op het gehucht « Heizijde », drie hoeven in brand gestoken, zoogenaamd als... vergelding, omdat op het grondgebied der gemeente zes hunner makkers door Belgische soldaten gedood waren geworden.

Den 4ⁿ September, 's morgens om 4 uur, hoorden de bewoners van Lebbeke hevig geweervuur.

De Belgische voorposten waren in gevecht met de weer oprukkende Duitschers. Onze mannen konden het tegen de overmacht niet uithouden en trokken zich terug op de Schelde.

De vijand wachtte nog een wijle, misschien op zijn hoede voor een overval, maar om 7 uur rukte hij het dorp binnen, zijn gewoon stelsel van schrik aanjaging toepassend.

Hij verbrijzelde ruiten en deuren en joeg de bevolking op straat, zoowel kinderen en vrouwen als mannen. Er konden ginder verder immers nog soldaten verschanst zijn en dan was een schild veilig. Dus werden de weerloozen als zoodanig voor de troepen geduwd, onder de gebruikelijke scheldwoorden, bedreigingen en mishandelingen.

Maar er bevonden zich geen Belgische troepen meer in 't dorp. Voor alle zekerheid schooten nog eenige granaten af, en dan begon de brandstichting. Een twintigtal huizen en hoeven vlamden weldra. In de kom der gemeente werd erg geplunderd. Kortom, de gewone woeste tooneelen speelden zich hier af.

De burgemeester wist dan eindelijk toch bij generaal Gronen de algeheele verwoesting van Lebbeke te voorkomen.

Vele burgers hadden de vlucht genomen.

Te Sint-Gillis ging het nog geweldiger toe. Over beide gemeenten hooren we straks meer.

Het hoofddoel was dus Dendermonde, dat ginds achter zijn oude, groene wallen gedoken lag. 't Vriendelijk stedeke, als in een nest van groen verscholen, 't Dendermonde van 't Ros Beiaard en de vier Heemskinderen, van den Reus

en de Reuzin, stond nu voor een vreeselijke beproeving.

Om 9 u. 15 werd Dendermonde beschoten. Een uur later trok het vijandelijk leger de stad binnen langs de Kerk-, de Mechelsche- en Brusselsestraten.

De Duitsche troepen drongen in het burgerlijk gasthuis. Zij namen als gijzelaars dokter van Winckel, voorzitter van het Roode Kruis, die er zieken en gewonden verzorgde; den eerwaarden heer van Poucke, aalmoezenier, en den heer Cesar Schellekens, sekretaris van de kommissie der burgerlijke godshuizen, sleurden ze mede naar het midden der stad, de burgers, die zij op hun weg ontmoetten, aanhoudende en met hen medevoerende.

Onderwijl plunderden andere soldaten de kelder, de pastei- en broodbakkerijen, de kruidenierswinkels en de dranksluiterijen. De vensterbanken waren met massa's flesschen overladen.

Eene kompagnie, door een Hauptmann aangevoerd, viel het gebouw der « Banque centrale de la Dendre » — eene private instelling — binnen en doorzocht de lokalen van onder tot boven.

Kort daarna verscheen eene bijzondere ploeg. In het bureel van den gemachtigden beheerder deed zij eene kleine brandkast springen en roofde daaruit 2.100 frank. De deur van gesmeed ijzer, die toegang geeft tot de kelderingen, waar zich de brandkasten der partikulieren bevinden, opende zij met geweld; een andere deur, binnentoegang tot de kelderingen, kon niet worden opengebroken. Dank alleen aan de stevige inrichting, bleven de brandkasten der partikulieren ongeschonden.

Terwijl dat alles gebeurde, liet generaal von Boehn zich fotografeeren op het bordes van het stadhuis.

Te 3 uur ongeveer staken de « pionniers » (9^e) de konstruktie-werkhuizen van Dendermonde in brand, alsmede vijf huizen binnen de stad.

Van stonde aan zegden de Duitsche officieren den inwoners aan, die in de stad gebleven waren, te vertrekken, daar Dendermonde heel en al moest vernietigd worden.

's Avonds, rond 5 uur, liet een Duitsche kommandant de in de gevangenis opgesloten personen — ruim 135 — in vrijheid stellen. Die

gevangenen verspreidden zich over de streek.

Ook het gasthuis werd niet gespaard. Het werd met petroleum besproeid en den vlammen prijsgegeven. In allerijl werden zieken, grijsaards, en gewonden naar buiten gebracht. Een aan vallende ziekte lijdende bleef in den vuurgloed.

De kerk van het Begijnhof, een gebouw uit het laatste der XVIe eeuw, werd den zelfden dag in asch gelegd.

Den ganschen dag zetten de Duitsche soldaten de daags te voren begonnen plundering voort. De juweelhandel van den heer van den Durpel-Goedertier en talrijke huizen van ingezetenen werden heel en al verwoest.

Den 6ⁿ September (Zondag) werd door kommandant von Sommerfeld bevolen met het vernielingswerk voort te gaan.

Als te Leuven en te Andenne, werd bij voorkeur brand gesticht in de weelderigste stadswijken, waar de soldaten gelegenheid tot plunderen hadden.

Het uitbranden hield eerst op den 7ⁿ September, daar, zoo verklaarde een Duitsch officier, de « pionniers » vertrokken waren om de spoorweglijnen onbruikbaar te maken. De gespaard gebleven huizen droegen voor het meerendeel een opschrift: « nicht anzünden » (niet in brand steken).

Denzelfden dag, nadat een Duitsche schildwacht gedood was geworden vóór de fabriek Vertongen, door een op den Scheldedijk geposteerden Belgischen soldaat, zegde majoor von Fortsner tot een van Dendermonde's ingezetenen:

« Er zijn nog fabrieken recht gebleven in de streek van Dendermonde, raken uwe soldaten nog een der onzen aan, dan worden die fabrieken plat gelegd, evenals de stad. »

Den 4ⁿ September werd ook het kleine dorp Appels ruim een uur lang door de Duitschers beschoten, ofschoon geen Belgische troepenmacht aldaar verbleef. Een kind werd gedood door een shrapnell-scherf.

Enkele minuten na het schieten kwamen de Duitschers de gemeente binnengerukt; zij staken de woning van Casimir Laureys, die door een houwitsier getroffen was, in brand en lieten den rampzalige in de vlammen. Nog brandden zij acht huizen af en verwoestten het meerendeel der overige. Anderhalf uur lang sloten zij den pastoor en de inwoners in de kerk op en gaven hun slechts de vrijheid weer, na ze gedwongen te hebben hunne bewakers de hand te drukken.

Daar zij in het huis van den veldwachter dezes politiemuts ontdekt hadden, staken zij de woning in brand. De huizing van Adolf Veldeman, waar zich een oude tuniek bevond, toebehoorende aan zijn zoon, soldaat in het Belgisch leger, werd afgebrand, alsmede vier naburige huizen.

Al de huizen in de gemeente werden geplunderd.

Het vernielde Gemeentehuis te Elewyt.

Aanhoudingen, moorden en fusillades.

Talrijke inwoners van Lebbeke, Sint-Gillis, Dendermonde, door de Duitsche troepen aangehouden, werden naar Duitschland medegevoerd.

De pastoor van Lebbeke, zijn onderpastoor, de gemeentesekretaris, de notaris en ongeveer 450 bewoners der genoemde gemeenten werden geïnterneerd, deels in het kamp te Soltau, deels in het kamp te Münster (Hannover). Zoolang de reis duurde, moesten zij eene schandelijke behandeling onderstaan. Drie onder hen, door honger uitgeput en raaskallende, werden tijdens de reis vermoord, twee door bajonetsteken afgemaakt in den trein en één op de spoorwegbaan geworpen en gedood.

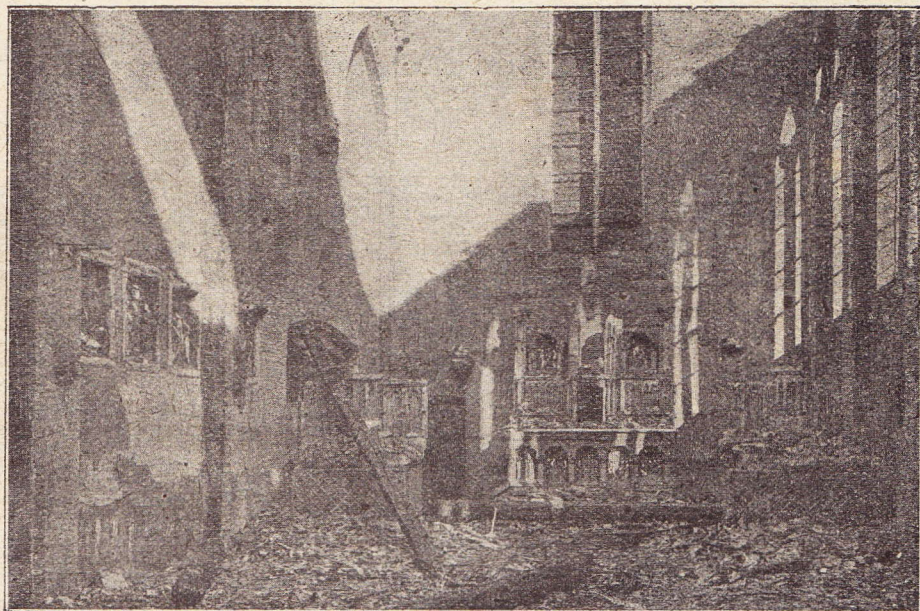
Vijf-en-twintig inwoners van Lebbeke en Sint-Gillis werden op het grondgebied der beide gemeenten door de Duitsche troepen vermoord. Behoudens vier: Hertogh, Van Malderen, De Boeck, Mannaert, werden allen gedood of afgemaakt door bajonetsteken, houweel- of bijlslagen. Voor het meerendeel waren zij zoodanig misvormd, dat men ze nog slechts kon identificeren door hetgeen zij bij zich hadden. Twaalf onder hen, herkomstig uit Lebbeke: Camiel Verhulst, Theophiel Keppens, Arthur Bovyn, Arthur Verhulst, Pieter Van Eyberghe, Camiel Lissens, Oktaaf Verhulst, Van den Bergh of Vercauteren (niet vastgestelde identiteit), Edmond Hofman, Gustaaf Hofman, Veldeman Jozef Pieraert, waren gevlucht in de hoeve van Oktaaf Verhulst; zij werden lijf aan lijf gebonden, achter de hoeve geleid en afgemaakt. Hunne lijken werden geworpen in een zelfde groeve.

Zes inwoners van Sint-Gillis: Achiel Reye, Alfons van Damme, Prosper van Dooren, Ernst de Kinder, Ernst de Stobbeleer, Frans Mertens, werden arm aan arm gebonden en naar Lebbeke medegenomen.

De Duitschers staken hun de oogen uit en doodden ze vervolgens met bajonetsteken.

Aan anderen, van Weyenberg: Lodewijk van Damme, Frans Moens (van Lebbeke), werd het hoofd met sabelslagen gekloven, in tegenwoordigheid hunner vrouwen en kinderen.

Twee Dendermondenaars werden gedood bij het binnenrukken der Duitschers. Een inwoner van Appels, Theophiel van den Bossche, werd met revolverschoten afgemaakt; een andere,

Dendermonde: De kerk van binnen, na de verwoesting.

Wauters genaamd, werd door een gewerschot gekwetst.

Den dag waarop Dendermonde aangevallen werd (4 September) vuurden zes Duitsche infanteristen, tot tweemaal toe, op 5 meter afstand, op dokter E. Hemeryck en op zijn zakdrager, die beiden den armband van het Rood Kruis aanhadden. De zakdrager is vijf dagen later gestorven aan de gevolgen eener wonde door een ontplofbaren kogel, in het bovenge-deelte der dij toegebracht; de wonde was van voren 20 centimeter en van achter 25 centimeter groot. Drie geneesheeren deden de schouwing in de ambulance der fabriek Vertongen. Op dokter Hemeryck werd een derde maal gescho-ten, wanneer zijn zakdrager reeds gevallen was.

Herbezetting van Dendermonde door de Belgische troepen.

(10 September 1914).

De herbezetting van Dendermonde door de Belgische troepen ging met verdere gruwelen gepaard.

Tijdens het gevecht deden Duitsche soldaten, aangevoerd door een officier, zich op de baan Sint-Gillis-Dendermonde voorafgaan door vijftien burgers, waaronder drie vrouwen en twee jonge meisjes.

Te Sint-Gillis was een burger, wien de Duitschers den buik op vijf plaatsen hadden doorstoken, kruiselings aan de deur eener huizing gebonden, met de rechterhand aan de bel en met de linkerhand aan den deurknop vastge-maakt.

Camiel De Rijken, stoker te Dendermonde, werd, in tegenwoordigheid zijner vrouw, door een bajonetsteek gedood.

Tweede beschieting van Dendermonde.

(16 en 17 September 1914).

Den 16ⁿ September, rond half-zes 's avonds, hernamen de Duitschers de beschieting van Dendermonde.

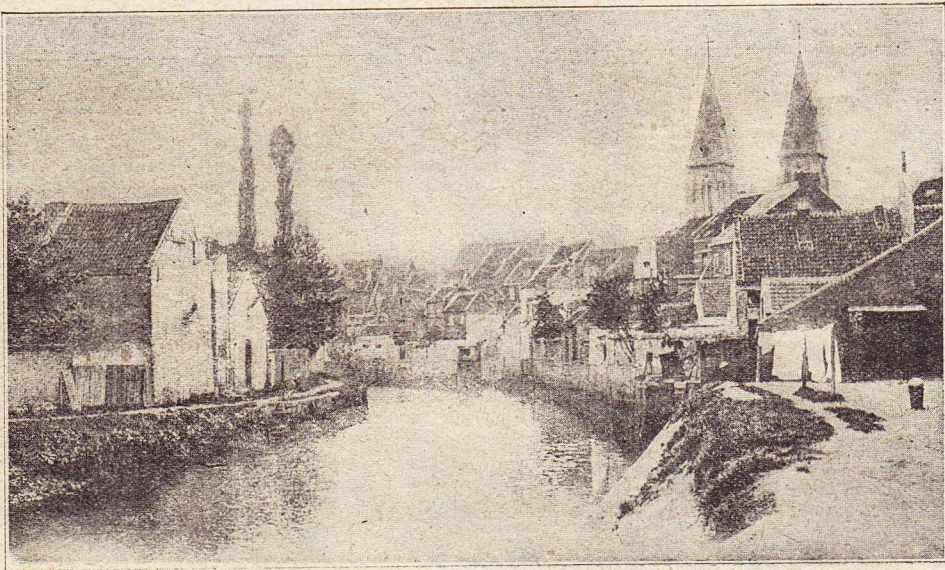
De meeste inwoners die, na den 10ⁿ September, teruggekomen waren, trokken zich terug op den linkeroever der Schelde, evenals het kleine Belgische garnizoen (250 man). Een twaalfstal houwitsers vielen op de onlangs her-stelde O.-L.-Vrouwkerk.

's Avonds, omstreeks half-acht, rukten de Duitschers de stad binnen. Daar de Belgische soldaten voortgingen met schieten van den anderen oever der Schelde, dwongen de Duitsche troepen dokter van Winckel met hen meê te gaan tot aan den stroom. De Duitsche soldaat, die aan zijn linkerzijde ging, werd gedood; de soldaat aan zijn rechterzijde werd erg gewond. Men plunderde 's avonds de kelders van drie rechtgebleven huizen leeg. De officieren hielden gansch den nacht slempartijen op de Vlasmarkt, alwaar twee groote vuren waren aange-legd.

's Anderendaags, 17 September, herbegon de beschieting van 4 tot 4 3/4 uur namiddag. Een houwitsers trof den toren van het stadhuis, dat vuur vatte. De stadsbibliotheek, het archief werden in asch gelegd. De schildereien, met uitzon-dering van drie, konden gered worden.

Den brand van Dendermonde zag ik van uit 't Land van Waas. Hoe levendig herinner ik me nog dien Zaterdag. Talrijke groepen vluchtelingen trokken naar Sint-Niklaas en Lokeren. In laatstgenoemde stad stonden treinen gereed om al die ongelukkigen naar Gent en Brugge te vervoeren.

Te Lokeren heerschte ook zenuwachtige ge-

Dendermonde : Zicht op de stad in 1914.

jaagdhed. De inname van Dendermonde was een ernstige bedreiging voor Antwerpen, dat van de basis der kust afgesneden kon worden. Te Lokeren nam men reeds maatregelen om de brug over de Durme op te blazen.

We meldden hierboven reeds, in het verslag van de officieele onderzoekskommissie, dat Dendermonde door onze troepen herbezet werd.

Onze legeroverheid moest het gevaar afwenden: de Duitschers op den linkeroever der Schelde; Antwerpen, als dichtgegrendeld, als een kerker, voor ons leger.

De 1^e en 6^e divisie kregen bevel Dendermonde terug te nemen, wat na niet al te veel strijd gelukte. 't Was nog de ure niet van Antwerpen's beleg. De Duitschers schenen het nog niet erg te meenen met hun aanvallen op de Scheldebruggen tusschen Dendermonde en Gent.

Bij die herbezetting bezocht ik het geteisterd stedeke. 'k Naderde het van Zele-dijk. De groote veerbrug lag gesprongen, maar een noodbrug verbond beide oevers. Om in de stad toegelaten te worden, moesten we te Grimbergen, in de onmiddellijke nabijheid, waar het van soldaten wemelde en de artilleristen hun geschut oppoetsten, een paspoort gaan halen. Heel gemakkelijk kreeg men dat niet. Dendermonde was, ofschoon door de onzen bezet, een stukje front geworden. Ginds over het station nestelden de Duitschers, en aan den doorsteek lagen onze piotten, achter de wallen of in der haast opgeworpen verschanzingen.

Ik bewees, dat het in België's belang was, de stelselmatige vernieling van Dendermonde bekend te maken, door een levendige beschrijving, en verwierf de begeerde toelating.

En toen...

O, nooit vergeet ik die wandeling langs de uitgebrande huizen, de hoopen puin, straat na straat, die wandeling over verbrijzeld glas, verkoolde balken, steen- en panbrokken.

En dikwijls zag ik door de gaten, de grijnzende openingen, waar eens vensters geweest waren, over 't zwarte puin, de verwrongen ijzeren meubelen, tot in den hof, waar de heerlijkste bloemenpracht vloekte tegen 's menschen werk, tegen de moedwillige vernieling.

En hier en daar zochten burgers in de asche naar overgebleven bezittingen, maar vonden niets, bijna niets. En anderen, moe van vruchteloos zoeken, waren op den hoop neergezonken, en verborgen 't gelaat in de handen en weenden om hun ondergang, hun ellende, om de verwoesting van 't eigen huis en de gansche goede stad.

Er waren er ook, die niet schreiden, maar u aanstaarden met een blik, zoo droevig, zoo alledroevigst, dat ge hen bij de hand had willen grijpen, om mee te treuren over al deze onverdiende slagen, dit groote wee, over Dendermonde, over heel België gekomen.

Hier en daar stond een huis recht, en op de deuren las ik 't Duitsche opschrift: « Goede lieden. Niet aansteken ».

Maar die anderen dan, die nu dwalende grijsaards, mannen, vrouwen, kinderen, wat hadden zij misdaan? Die gebrekkigen, welke ik 's Zaterdags in den vluchtelingen-trein geholpen had, lammen, kreupelen, blinden, weezen, wat hadden zij misdreven tegen 't machtige Duitsche leger?

Hier en daar een gespaard huis; maar elders, ruïnen.

'k Kwam aan den doorsteek. Op de hooge wallen kropen onze piotjes voorzichtig naar boven, om naar den vijand te gluren, die ginds, bij de statie, in 't heestergewas school.

En achter barrikaden waakten onze mannen. Men ried me aan, de stad weer te verlaten, want Dendermonde was 't front.

En nauwelijks kon ik scheiden van 't arme stedeke.

De kroonprins. (Uit: « The Kaiser's Garland ».)

En Dendermonde was zoo 'n vroolijk stadje. 't Lag geestig binnen zijn oude wallen.

't Stadhuis (vroeger lakenhal) met 't sierlijk belfort, het Vleeschhuis, museum en de oude O.-L.-Vrouwkerk waren kunstvolle monumenten. 't Belfort rees toen nog boven de ruïnen op en droeg nog fier de Belgische vlag. Later is het ook vernield.

En in vele huizen waren kostbare schilderijen, oude meubelen, koperwerk. Vernield dat alles!

Vernield van zoovelen de welvaart, 't rustig, tevreden leven.

Vernield ook levens, te Dendermonde en in de ongelukkige dorpen van den omtrek, als Sint-Gillis en Lebbeke, vanwaar talrijke burgers ruwe gevangenschap in Duitschland ondergingen.

En andere burgers werden neergeschoten, begraven en ontgraven en eerbiedig in gewijde aarde gelegd.

Later keerden vele bewoners terug en vestigden zich in kelders, gespaarde huizen, bouwden stilaan barakken, hopen op betere dagen.

Zoo zag ik Dendermonde opnieuw bij den wapenstilstand. Weinig of niets was herbouwd. Alleen eenige steenen hokjes, als de standen op een tentoonstelling. 't Waren winkeltjes of herbergen. 't Puin had men opgeruimd en nog leger schenen de straten daardoor. Voor die leeg vakken een bordje. En heel achteraan woont dan een barbier, een timmerman, een burgersgezin.

Door een geheimzinnig gangetje kwamen we op 't Begijnhof, waar de huizekens zich stille lijnden om de ruïne der kapel.

Waarom is Dendermonde vernield geweest? Nog altijd vraagt men zich dat af. Aan eenige burgers, die om 't behoud hunner stede smeekten, antwoordden officieren, in zetels op de Markt gezeten:

« Het is onze plicht die stad in brand te steken. »

Waarom?

XXXVII.

HOE GENT DE DUITSCHERS VERWACHTTE, MAAR ZE NIET ZAG.

't Leger van von Boehn marcheerde verder. Na zich te Dendermonde gefotografeerd te laten hebben, zag men den generaal den 8ⁿ September te Oordegem, op den steenweg Brussel-Gent.

Zijn voorposten hadden te Quatrecht een gevecht met eenige bataljons vrijwilligers. De onzen hielden de overhand. Eenige Duitschers werden bij een hoeve begraven. Die terpjes trokken de aandacht. Men had zooveel van den oorlog gelezen, en nu scheen deze plotseling genaderd.

We herinneren ons nog enkele tooneeltjes, die we daar bijwoonden. Ik schreef er destijds 't volgende over:

« Een bejaarde boerenvrouw, wie 't verdriet op 't gerimpeld wezen lag, was stil genaderd.

« 't Is al gelijk wreed, alzoo zonder kiste in de aarde gestoken te worden », zei ze medelijdend. « En daar, en daar, en ginder liggen er ook. ».

Met haar knokelige, bruine hand wees ze de streek rond.

« Ja! » antwoordde ik, en om haar te beproeven, vervolgde ik, eenige platgebrande huizen aanduidend: « Dat is ook wreed, moederke! »

« Jaa't, jaa't », hernam ze, « stijf wreed!... Maar deze jonge gasten en al die andere... » — weer wees haar hand verschillende aardheuveltjes aan — « Ze zijn dood, meneere... De dooden moeten in vrede rusten.

Ik en kan niet kwaad zijn op deze gesneuvelden, al waren het Duitschers. Maar op die ginder, ben ik kwaad. » — En ze strekte haar hand uit in de richting van 't Duitse legerkamp. — « Hier rusten dooden, en die moet men in vrede laten », herhaalde ze weer.

Zoo'n woord eert een volk, lezer. Men vertelde ons, dat de Duitschers een overste begroeven op den boomgaard van een hoeve en tot den boer zeiden:

« Wij zullen terugkeeren, om onzen officier te kisten, en gij zijt met uw boerderij en uw leven voor dit graf verantwoordelijk. Wee u, zoo het geschonden is! »

Zulke bedreigingen zijn overbodig. In België schendt men geen graven en voert men geen strijd tegen dooden.

Bij 't graf van dezen overste, dat we insge

Dendermonde: Het stadhuis vóór de vernieling.

lijks bezochten, sprak een heertje oneerbiedige woorden, meenende heel dapper te zijn. Een groote, ruwe werkmán hoorde dit en antwoordde: « Wel, mijnheertje, bij dezen dooden Duitscher zijt ge heel moedig, maar als er een levende Duitscher komt, zijt gij de eerste om te vluchten. De dooden laten wij met vrede. »

Een man die zoo antwoordt, is niet laf, en vlucht nooit de eerste. »

Dergelijk gedrag is voor de gansche wereld een waardig antwoord op barbaarschheid.

België verdedigde zich heldhaftig. Ons leger, hoe klein het ook was, toonde zich zeer groot!

Wij hebben dezen oorlog niet gewenscht, we werden er in gesleurd. Ons verleden blijft smetteloos.

En 't oorlogsgeweld is er niet in geslaagd onze goede, stevige begrippen van zedelijkheid in ruwheid te versmooren.

De Deutsche gevangenen, de Deutsche gekwetsten werden naar de oorlogswetten behandeld, wetten, waaraan ons rijk trouw gehoorzaamt, gelijk het ook de traktaten steeds heeft opgevolgd.

En dat is het beste antwoord op Duitschland's beschuldigingen.

Daar stonden we nu bij Quatrecht en we keken den breedten straatweg op. Ginds aan het einde scheen 't al geheimzinnigheid. Verder immers nog was generaal von Boehn. Zou hij de hoofdstad van Oost-Vlaanderen bezetten?

Te Gent verwachtte men het. Maar von Boehn zou een slimme trek spelen. Zijn weg leidde niet naar Gent; zijn troepen moesten afbuigen naar 't Zuiden en waren zeer noodig in Frankrijk. Maar de generaal kon zijn leger wat bevoorraden. Hij ontbood burgemeester Braun naar zijn hoofdkwartier, te Oordegem.

De burgemeester zette vroeg uit, en met ongeduld verwachtte men wat de uitslag van dit bezoek zou zijn.

'k Herinner me nog ons ongeduld. Rond elf uur keerde de magistraat terug en dadelijk deed het nieuws de ronde: « De Duitschers komen niet ».

Maar ze hadden daarvoor eischen gesteld.

De volgende voorwaarden werden de stad opgelegd en door haar aanvaard:

1° De te Oordegem gelegerde Duitschers zullen niet naar Gent komen.

2° De stad Gent zal geen oorlogsschatting moeten betalen.

3° Al de burgerwachten, nog in de stad verblijvende, zullen dadelijk de wapens afleveren.

4° Al de burgerwachten, die Gent verlaten hebben, mogen er, mits onderwerping aan voornoemde voorwaarden, terugkeeren.

5° Al de burgerwachten, die bewapend aangetroffen worden, zullen als vrijeschutters aanzien en voor het hoofd geschoten worden.

6° De ontwapende burgerwachten zullen, onder de bevelen van den burgemeester, als politie dienst mogen doen.

7° De stad Gent zal aan de volgende op-eischingen goed gevolg moeten geven: 10.000 liters benzine, 1.000 liters mineraal water, 150 duizend kilos haver, 100 rijwielen, 10 motorrijwielen, 25 autobanden, windels voor gekwetsten, watte, sublimaatpastillen, 100.000 sigaren. Alles te leveren Woensdagavond voor 6 uur, tezelfdertijd met den schietvoorraad en de geweren der burgerwacht.

Dit alles moet aan de Deutsche legermacht van generaal von Boehn, te Beirlegem, waarheen zij zich begeeft, overhandigd worden. Deze legermacht zal vervolgens haar tocht Zuidwaarts naar Frankrijk voortzetten.

Op het gerucht, dat de Duitschers zouden komen, was de burgerwacht ontbonden. Aan de « Sterre » had men zelfs groote voorraden naphtha vernield. De verwarring was algemeen.

De Duitschers kwamen dus niet.

't Was niet moeilijk om te begrijpen, dat het wegblijven slechts een uitstel was.

Een voorval dreigde echter alles te bederven.

'k Herinner me nog, hoe ik met een vriend naar dezes woning ging. Pas waren we aan de deur, of de meid kwam half schreiend naar ons toegelopen en riep tot haar meester:

Dendermonde : Het deerlijk verminkte stadhuis.

« O, mijnheer, de Duitschers zullen de stad verbranden. »

« Wat zegt ge daar! »

« Ja, ieder vertelt het. »

En, inderdaad, er heerschte plots onrust te Gent. Weldra vernamen we wat er gebeurd was.

De burgemeester bevond zich nog geen uur in de stad, toen een auto met twee Duitschers binnenreed. Deze schenen verdwaald. In de St-Pieters-Nieuwstraat ontmoetten zij een Belgische auto-mitrailleuze, door drie man bezet.

Een der Duitschers greep zijn karabijn. De Belgen brachten hun machinegeweer in beweging. De Duitschers werden gewond. Een hunner stak de handen omhoog, ten teken van overgave.

Gelukkig was het tooneel gezien door den Amerikaanschen konsul Van Hee, bij wiens woning het voorval plaats vond. Deze begreep onmiddellijk welke ernstige gevolgen daaruit voor Gent konden voortspruiten. Hij aarzelde geen oogenblik om te handelen, sprong in zijn auto en ging den burgemeester halen, om met hem naar von Boehn te rijden.

Gent had zich feitelijk overgegeven — al was 't door een burger geschied —, en nu deze aanval! En dan de Deutsche overvattingen. Was het wonder, dat men aan Leuven dacht?

Von Boehn kreeg eerst een geweldige bui van woede en dreigde Gent te straffen. Van Hee verklaarde het gebeurde, en bedaarde den bevelhebber.

Te Gent wachtte men intusschen ten tweede male in spanning op de dingen, die komen zouden.

Een weinig na 5 uur was de burgemeester ten stadhuize terug. Hij was zoo gelukkig te kunnen mededeelen, dat de gesloten overeenkomst, door het voorval, niet de minste verandering had ondergaan. Al de voorwaarden van het ak-

koord, des voormiddags bepaald, werden behouden. Alleen werd door den Duitschen bevelhebber bepaald, dat de gekwetste Deutsche soldaat niet als krijgsgevangen mocht beschouwd worden, doch geplaatst werd onder de bescherming der Vereenigde Staten, tot na zijn herstel. Daarna moest hem de vrijheid tot terugkeeren naar Duitschland gelaten worden.

Dadelijk na de komst van den burgemeester vergaderde de gemeenteraad. Breedvoerig gaf de burgemeester te dezer zitting verslag van beide onderhandelingen met den Duitschen bevelhebber.

Dadelijk deed men het noodige tot het verzamelen der door de Duitschers geëischte bevoorradings. Het zou met stadswagens naar de Deutsche troepen te Beirlegem gevoerd worden.

En intusschen marcheerde von Boehn verder, naar Frankrijk.

Alexander Powell, schrijver van het bekende boek « De oorlog in Vlaanderen », vertelt, hoe Gent den volgenden dag nog eens gevaar liep. Wij geven hem hier het woord:

« Bij het onderhandelen tusschen von Boehn en Van Hee met Braun, zei de Deutsche generaal dat zijn aandacht gevestigd was geworden op Amerikaansche dagbladartikelen, ondertekend door E. Alexander Powell, en waarin de wijze, waarop de Duitschers de burgerlijke bevolking behandelden, gekritiseerd werd. Hij had gaarne den schrijver gesproken en tot de Deutsche zienswijze bekeerd.

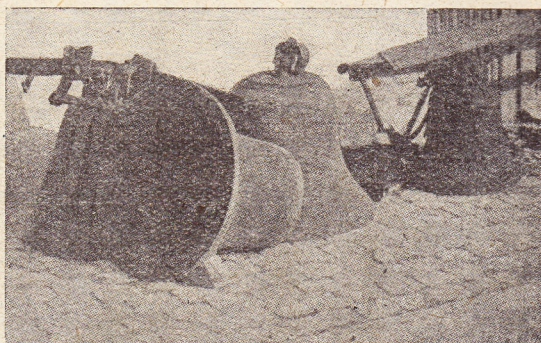
De heer Van Hee zei, dat Powell toevallig dien morgen te Gent was aangekomen.

Dadelijk verzocht von Boehn hem uit te noodigen tot een diner, in het groot-hoofdkwartier, en leverde daartoe een vrijgeleide af.

« Den volgenden morgen », vertelt Powell, « begaven we ons op weg. Ik voerde zelf mijn auto. Wij hadden de grenzen van Gent nog niet

Belgische verkenkers aan den voet van het Waterloo-monument.

Dendermonde: De klokken uit den beiaard op den grond geworpen.

overschreden, toen er al incidenten gebeurden.

In een straat, die op een werkliedenwijk uitgaf, stuitten we op een barreel, gevormd door een menigte van verscheidene duizenden, zeer opgewonden Vlamingen.

Boven een zee van dreigende armen, uitgestoken wandelstokken, woedende aangezichten, teekenden zich twee Duitsche soldaten af, die, met 't geweer op den rug, op werkpaarden zaten, welke blijkbaar in der haast uit een wagen gespannen waren.

Als hun ongelukkige kameraden van den vorigen dag, waren ze, bij ongeluk, in de stad terecht gekomen.

Op het oogenblik dat wij naderen, bestookt de menigte hen.

Een kreet van mijn hoorn opent ons een pad, en ik richt mijn automobiël naar de zeer bevreesde Duitschers.

«Vlug», zegt Van Hee in 't Duitsch, «springt van uw paarden, komt in de auto, verbergt uw geweren, neemt uw helmen af en druk u op den bodem van de auto.»

De menigte, die haar prooi ontsnappen zag, drong zich met dreigend geroep rond ons op. De zaken schenen een leelijken keer te zullen nemen. Van Hee sprong op de zitplaats.

«Ik ben de Amerikaansche konsul!» riep hij. «Deze mannen staan onder mijn bescherming. Gij zijt burgers, die soldaten in uniform aanvallen. Als er hun leed geschiedt, zal uw stad onder uw oogen afbranden.»

Op dit oogenblik ruimde een Belg, van hooge gestalte, zich met zijn schouders een weg door de menigte en, op de voetrede springend, richtte hij zijn revolver op de Duitschers, die in de auto neergehurkt zaten. Vlug wendde Thompson (de fotograaf, die mij vergezelde) het wapen af; ik zette de auto in beweging. Onze groote auto stormde vooruit, de menigte uiteendrijvend.

Ieder was den dans ontsprongen, maar vooral de stad Gent, die door geen macht ter wereld aan het Duitsche vonnis zou ontsnapt zijn, indien deze twee soldaten door burgers gedood waren geworden. Dat verklaarde generaal von Boehn mij zelf.

Op dit tragisch tooneel volgde er een kluchtig.

Toen we Sottegem binnenvlogen, zagen we een pyramide van valiezen en reiszakken. Op den top wapperde een reusachtige Amerikaansche vlag. Wij stopten. Onmiddellijk volgde een concert van uitroepingen in alle dialekten, die in Amerika gesproken worden. Een menigte Amerikanen verscheen uit een naburige herberg.

We vonden hier ook een afdeeling van het leger-toeristen, die bij 't begin der vijandelijkheden naar de kust snelde en Europa met zijn verdoolde bagage bezaaide.

Deze afdeeling was door den inval te Brussel geblokkeerd geweest, en, den hongersnood vreesend, besloot ze toen op twee boerenwagens naar Oostende te rijden.

De voerlui vernamen te Sottegem den opmarsch der Duitschers, weigerden dan verder te trekken en zetten hun passagiers met al hun goed zonder de minste plechtigheid op de markt neer. De Amerikanen vertoefden daar nu reeds een dag en een nacht, en begonnen de groote plaats van het zeer kleine stadje als hun bepaald verblijf te beschouwen.

Van Hee en ik slaagden er eindelijk — dus niet zonder moeite — in, twee boerenkarren te ontdekken, om deze personen naar Gent te voeren. De slimme boeren vroegen slechts een bescheiden som van 400 frank, en kregen die dan ook.

En het gezelschap vertrok op en tusschen de bagage en onder de plooiën der Amerikaansche vlag. En ze zongen luidkeels: «We'll never go there any more». (Daar gaan we nooit meer heen.)»

Powell vertelt dan zijn gesprek met generaal von Boehn, dat wij hiervoren reeds aanhaalden. (1)

De generaal was dus al voorbij Sottegem. Zooals we zeiden, leidde zijn weg immers naar Frankrijk.

Te Gent zag men nu voor eenige winkels een papieren band verschijnen, met de woorden: «Leve onze burgemeester».

Die handelwijze was naïef.

En 't griefde vele burgers, dat er zoo blijd-

(1) Men zie blz. 137.

De door de Duitschers in brand gestoken kerk te Eppegem.

schap werd betuigd over een verdrag, dat toch feitelijk vernederend was voor de stad der Artevelden. Men haalde weer de geschiedenis aan.

Zeker, Gent « moest » die voorwaarden aannemen, maar men had het in stilte, in gelatenheid kunnen doen.

Andere moeilijkheden volgden. Had de burgemeester — zoo vroeg men zich af — het recht, den Duitschen bevelhebber bekend te maken, dat er geen troepen in zijn stad waren, waardoor hij generaal von Boehn's opmarsch vergemakkelijkte?

Had hij 't recht in de ontwapening der burgerwacht toe te stemmen? De wapens werden althans niet ingeleverd, en von Boehn, die inmiddels vertrokken was, protesteerde niet.

Groote verwarring was er in de burgerwacht ontstaan. Sommige manschappen hadden reeds — op raad van oversten, beweert men — hun uniform verbrand of in 't water geworpen; anderen waren weggetrokken. En nu moest het korps opnieuw dienst doen, vooral tusschen Brugge en Gent.

Er rees aldus een geschil op tusschen de militaire en stedelijke overheid, dat echter alras bijgelegd werd, en zoo leefde Gent weer tamelijk rustig voort. De stad werd meer en meer een toevluchtsoord voor duizenden vluchtelingen van Mechelen, Leuven, Dendermonde en weldra ook van Aalst.

Ik heb er treinen met bannelingen zien aankomen, waarbij ontroering u aangreep: goederenwagens, soms volgepropt met gebrekkigen, met weeskinderen, met zieken, de bestedelingen van godshuizen en liefdadigheidsgestichten. En toen heeft Gent heerlijke naastenliefde betoond.

Maar de stroom werd te geweldig. Men beaamde middelen om vele bannelingen over Oostende naar Engeland te zenden.

Groot-Britanje begon zich reeds over onze bevolking te ontfermen. Een komiteit was gevormd, het « Anglo-Belgian Relief Fund ».

We zullen hiervan meer hooren, als we de groote vlucht van Oktober beschrijven.

We zagen voortdurend de Duitsche legers door ons land trekken.

« Nach Paris! » klonk de kreet der overtuigers.

Naar Frankrijk leidde de weg.

Ons leger bleef in de veste van Antwerpen en zou weldra zijn tweeden, zijn grooten uitval doen. Maar, om het belang hiervan te begrijpen en het verder vervolg van de bedrijfsbedrijven ordelijk te verhalen, is het noodig, dat wij eerst die machtige legers volgen op hun weg naar 't Zuiden.

XXXVIII.

DE STRIJD IN FRANKRIJK.

Het offensief in Elzas en Lotharingen. — De gruwelen in Meurthe-Moesel. — De val van Longuy. — Het begin van den terugtocht.

« Waar zijn de Franschen? Waar zijn de Engelschen? »

Zoo hoorden we overal in Noord-België, telkens en telkens vragen.

Toen we 't beleg van Namen beschreven, hebben we gezien, dat er wel degelijk Bondgenooten in ons land waren. We hebben in 't kort den terugtocht der Franschen aan de Samber, die der Engelschen bij Mons, geschetst, voor zoover we die bedrijven moesten aanhalen, om de marteling onzer Waalsche bevolking te verhalen.

't Is nu 't oogenblik om die feiten uitvoeriger te behandelen.

Ja, waar waren de Franschen?

Laten we eerst eens nagaan, hoe de Duitschers over het gansche front optrokken.

Tot nu toe zagen we slechts den rechtervleugel, daar we ons uitsluitend tot de eerste voorname oorlogsfeiten bepaalden, die in ons eigen, zoo verraderlijk besprongen landeke zijn overgevallen.

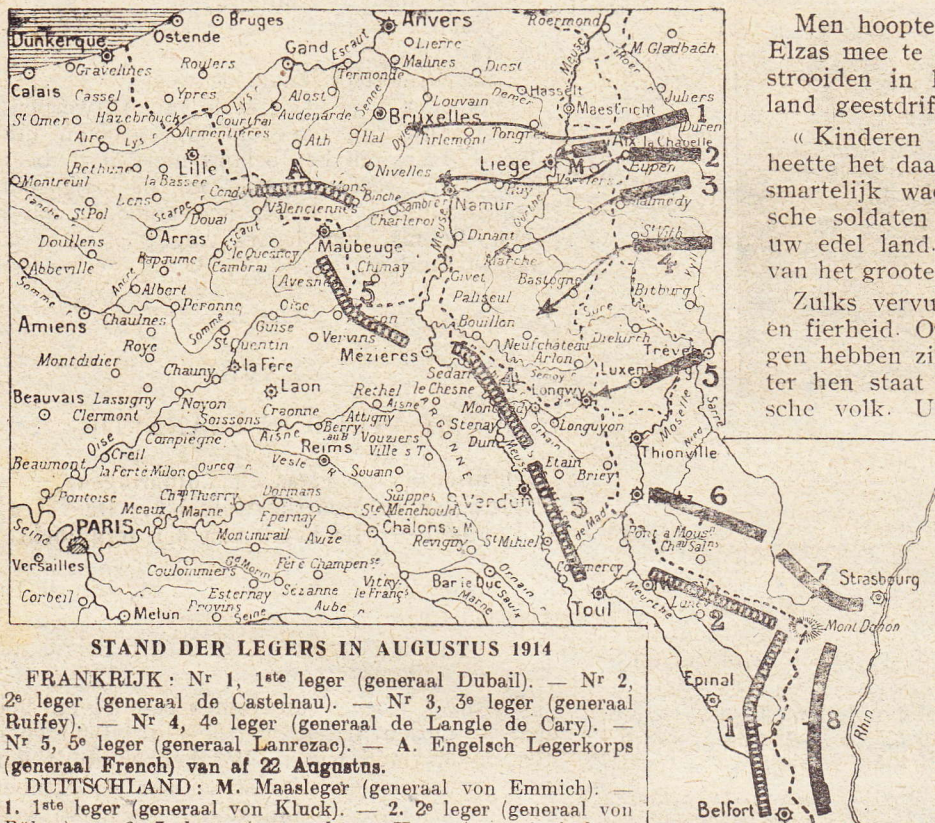
Deze rechtervleugel bestond dus uit het 1° leger (bevelhebber von Klück) en het 2° leger (bevelhebber von Bülow). Deze rukte boven Maas en Samber naar Frankrijk's Noordergrens op. Dan hebben we het centrum, bevattende: het 3° leger (bevelhebber von Hausen), het 4° leger, onder het bevel van Albrecht, hertog van Wurtemberg; het 5° leger, onder het bevel van den kroonprins.

Het centrum overschreed tusschen Maas en Moesel Frankrijk's Noord-Oostgrens.

De linkervleugel werd gevormd door het 6° leger, onder het bevel van den kroonprins van Beieren, en het 7° leger, onder het bevel van von Heeringen.

Dan waren er ten slotte nog landweertroepen, uit den Elzas, voor de Vogezes.

Deze reusachtige knie moest dus zwenken om den linkervleugel, die weldra stuitte tegen de Fransche versterkte stelling Verdun—Toul—

Epinal—Belfort. 't Waren vooral de rechttervleugel en het centrum die de zwenking uitvoerden. In begin Augustus vormden deze een front Noord-Zuid van Luik tot Verdun, en op 6 September stonden ze in Noord-Frankrijk van Verdun tot Meaux, in de richting Oost-West.

Ze hadden dus een opmarsch gedaan door België en Noord-Frankrijk.

Wij zagen dat ons leger er voor wijken moest naar Antwerpen, na den weg versperd te hebben tot 19 Augustus. Dan ontmoetten die troepen de Franschen en Engelschen in 't Zuiden van ons land. Deze vijandelijke troepen hebben dus al strijdend groote marschen moeten afleggen.

Waar waren de Franschen?

Konden ze niet verder in België gestaan hebben, om zich bij ons leger aan te sluiten vóór dit wijken moest en dien Duitschen rechttervleugel te stuiten?

't Is een feit, dat de Fransche mobilisatie nog eenigen tijd vergde, toen wij reeds in den strijd waren. En verder ging men in 't begin van den oorlog een offensief aan, in den Elzas.

Toen besepte men nog den waren toestand niet, en we zullen zien, hoe weldra die troepen uit het Oosten teruggeroepen moesten worden, om een ramp in 't Noorden te vermijden.

De aanval op den Elzas geschiedde van uit Belfort. Daar was de Deutsche grens onversterkt.

Men hoopte de bevolking van den Elzas mee te sleepen, en vliegeniers strooiden in het in 1870 ontfroofde land geestdriftige proklamaties uit.

« Kinderen van den Elzas! » zoo heette het daarin. « Na 44 jaren van smartelijk wachten, betreden Fransche soldaten weer den bodem van uw edel land. Zij zijn de arbeiders van het groote werk der « revanche ».

Zulks vervult hen met ontroering en fierheid. Om die taak te volbrengen hebben zij hun leven veil. Achter hen staat eendrachtig het Fransche volk. Uit de plooiën hunner vaandels schitteren u de woorden « Recht en Vrijheid » tegen. Leve de Elzas! Leve Frankrijk! »

Bij Altkirch ontmoette een brigade van het 1de leger (bevelhebber Dubail) een afdeling Deutsche bewakingstroepen, die zich terugtrokken.

De Duitschers gaven ook Mulhausen op, na het levensmiddelenmagazijn in brand gestoken te hebben.

Den 8^{en} September trokken de Franschen de stad Mulhausen binnen.

We herinneren ons nog de geestdriftige berichten uit Parijs.

De bevolking van Mulhausen — heette het — verwelkomde de bevrijders. Men omhelsde de soldaten. Men verbrandde de Deutsche wapenschilden, verfde de Deutsche opschriften uit. De bewakingstroepen van Altkirch waren al een heel verslagen leger geworden.

Dan klonk het, dat de gansche Elzas in opstand kwam tegen Duitschland.

Zeker is het, dat een deel der burgerij de troepen zeer goed ontving; maar de toestand was niet zooals men hem beschreef.

« Zouden de Duitschers niet terugkeeren? » zoo vroeg men zich af.

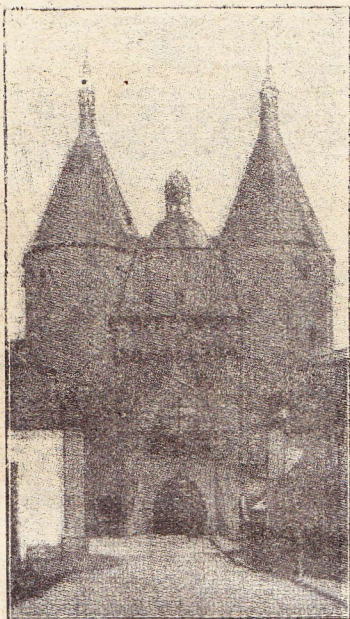
En een groot percentage der inwoners waren Duitschers en zagen met vernepen verbittering die intrede.

De Fransche artillerie nam stelling op den Rebberg. Kort na den intocht suisten de Deutsche granaten over de stad en zocht de bevolking angstig een toevlucht in stevige gebouwen.

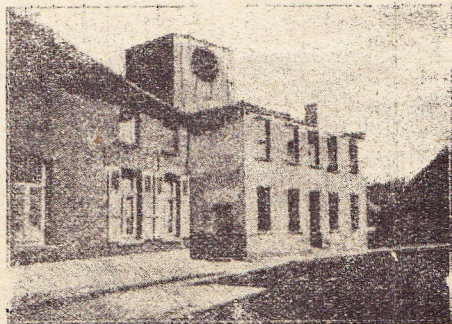
Weldra verschenen de Deutsche troepen, en bij Burzweiler kwam het tot een treffen. Er werd vrij hevig gestreden.

De Franschen moesten hun geschut terugbrengen. En toen Mulhausen slechts 36 uren in de macht der Franschen geweest was, moesten deze de stad opgeven.

De Deutsche regimenten hielden met dreunenden stap hun intocht, en ook zij werden met gejuich begroet. Maar het duurde niet lang of

Oude poort te Nancy.

Prin in de kerk te Weerde.

de Pruisen hielden natuurlijk een aantal personen aan, die al te groote vriendschap jegens de bevrijders hadden getoond.

En de Duitschers zonden nu ook schallende zegebulletijns. De Fransche verliezen waren groot. Het bleek, dat de buit uit 10 officieren en een 500-tal soldaten, benevens 4 kanonnen, bestond. Maar von Stein voegde er bij: « De Duitsche grond is van vijanden gezuiverd ».

En intusschen kleurden onze Belgen het Lui-kerland met hun bloed.

Ook Noordelijker in Lotharingen voerden de Franschen een offensief uit. Van af 7 Augustus had zich hier het 2e leger van Castelnau voor de grens ontplooid, en dekte Nancy, Lunéville en Epinal.

Op 14 Augustus trok het op.

Het 20e korps van Nancy, onder bevel van Foch, met het 15e korps (Marseille) rechts en het 9e korps (Tours) links, rukte naar de Duitsche stellingen, op de hoogten ten Noorden der grens. De vijand bood hevigen weerstand en zijn machinegeweren zaaiden den dood in de Fransche rijen. Het 15^e korps werd bij Lagarde teruggeslagen.

Maar toch weken de Duitschers en ontruimden ze Vic, Moyen-Vic, Château-Salins. Wat mocht het doel zijn van deze taktiek?

De Franschen trokken verder, zelfs de grens over. Het 20^e korps kreeg als doelwit Morhange en vooral Bendorf, het knooppunt van vijf spoorwegen, het gewichtig punt tusschen Metz en Straatsburg. Daar stonden de Beieren van Rupprecht.

En in 't geheim hadden de Duitschers er in het veld stellingen aangelegd, bijna onzichtbaar nog van af een paar honderd meter, vol nesten van machinegeweren, door de beste schutters bediend, en dan met batterijen van allerlei geschut.

Het 20^e korps rukte vooruit. Vreeselijk waren al dadelijk de verliezen. Toch stormden de Franschen voorwaarts met ware doodsverachting.

Van allerlei punten loerde de dood. Hij suisde en de duizenden kogels der mitrailleurs donderden uit de vele vuurmonden.

Hadden de Duitschers hier hun tegenstander gelokt — waar zij zelf konden steunen op Metz —, ten einde hem gemakkelijker te kunnen verslaan!

Gewonden kermden, en toch rukten de overlevenden van het 20^e korps verder. Maar daar brak een tegen-offensief los. Het kwam van uit Metz. Het stuitte het 9^e korps links, door het in de flank aan te tasten; ook het 15^e korps moest terug, en ontblootte aldus de flank van het 20^e korps.

Het 7^e Duitsche leger bedreigde Foch's troepen, zoowel in 't front als in de zijde.

En men moest terug, ondanks allen heldenmoed. De toestand werd dreigend.

Vele gewonden werden naar Nancy gevoerd, waar een paniek de bevolking aangreep. De eigen legers immers moesten wijken, en, na de eerste schoone berichten, was dit een zware teleurstelling. De Duitschers maakten den 20^e en 21^e Augustus ongeveer 10,000 krijgsgevangenen en veroverden 50 stukken geschut.

Ook onder de Fransche troepen was verwarring, en generaal Pau moest den 24^e Augustus de troepen te Nancy herinrichten.

Deze overwinning verwekte in Duitschland veel geestdrift. Men herinnert zich nog uit de schetterende telegrammen, hoe men een zege vierde. Massa's menschen gingen zingen voor het paleis te Berlijn. We moesten hooren, hoe duizenden bij een kerk « Ein feste Burg » aanhieven, hoe in Brunswijk, de dochter des keizers zelf, staande in haar auto, het overwinningsbericht aan de bevolking meedeelde, hoe de klokken luidden en de scholen vakantie kregen, enz.

De Duitschers veroverden de Mont-Donon en rukten den 22e Augustus Lunéville binnen. Ze achtervolgden dus de Franschen. Dezen verdedigden echter elken voet terrein aan de Meurthe.

Op 24 Augustus handhaafde het 1e leger van generaal Dubail er al zijn stellingen. Foch nam toen zelf het offensief, naar het Oosten op, en veroverde de hoogten van Flainval.

Zicht op Mulhausen.

Den 25ⁿ Augustus viel het leger van generaal de Castelnau den vijand aan.

De Duitschers aarzelden; zij waagden het niet de Meurthe over te trekken. Nancy was gered.

Generaal de Castelnau kreeg versterking van het garnizoen uit Toul en slaagde er in de Duitschers tot staan te brengen op de lijn Grand-Couronné de Nancy en Mortagne, tot aan het begin van den slag aan de Marne.

Men heeft tijdens den oorlog meermalen in Duitschland en neutrale landen beweerd, dat in Frankrijk de burgerij geen leed geschiedde. Het heette dan, dat er daar geen francs-tireurs voorkwamen, zooals in België.

Geen gruwelen in Noord-Frankrijk!

We zullen het wel anders hooren, en Lunéville ondervond ze al dadelijk.

Natuurlijk... 't Ging niet meer naar wensch in den omtrek, en dus moest men weerwraak nemen op weerlooze burgers. Men moest bovendien, nu men op vreemden bodem stond, weer het stelsel van schrikaanjaging toepassen.

Den 25ⁿ Augustus — toen de opmarsch dus vast liep — klonken te Lunéville plotseling schoten. Ge ziet het, de oude geschiedenis. Het was weer de burgerij geweest. En dadelijk werden huizen in brand gestoken. Weldra vlamden er een zeventigtal.

De bewoners wilden angstig heenvluchten, maar zij werden nagevuurd, zoodat 40 tot 50 burgers omgebracht werden.

Onder de slachtoffers waren een twaalfjarige knaap (gefusilleerd) en een vrouw van 98 jaar, die aan een bajonet geregen werd.

Die jongen heette Dujon. Hij wilde zich redden met zijn moeder, om aan een bende woeste soldaten te ontkomen, die deuren en vensters stuksloegen. Een kogel trof hem in den buik, en de ingewanden puilden uit de gruwelijke wonde. Doodelijk gewond, bleef de arme jongen in zijn brandende woning liggen; nadien vond men slechts verkooldde beenderen.

De Duitschers drongen ook bij zekere vrouw Sibille binnen en namen, zonder de minste reden, haar zoon gevangen, dien ze aan een burger, genaamd Vallon, boeiden, om beiden twee-

honderd meter verder om te brengen. Het bloed druipte van hun zaag-bajonetten.

Tot de slachtoffers behoorde een deel van het personeel der leerlooierij Worms.

Hevige schrikaanjaging woedde dus in de stad, en ze vermeerde nog door proklamaties als de volgende:

Verboden af te scheuren.

DUITSCH MILITAIRE OVERHEID.

« De Maire van de stad Lunéville noodigt de ingezetenen met nadruk uit, om zich, op straffe van de gestrengste bestraffing, te onthouden van het geven van seinen aan vliegtuigen of aan welke vertegenwoordigers van de Fransche legers ook.

Het zou hoogst onvoorzichtig zijn om, zelfs uit nieuwsgierigheid alleen, de bewegingen van de vliegmaschinen, die zich over Lunéville bewegen, aandachtig te volgen of te trachten met de Fransche voorposten in verbinding te komen.

De onmiddellijke gevolgen van overtreding zouden, van de zijde van den heer kolonel Lidl, etappe-kommandant, bestaan in het zich verzekeren van een belangrijk aantal gijzelaars, te kiezen uit de werkliedenklasse zoowel als uit de overige burgerij.

Ten einde zoowel misdadig optreden in oorlogstijd te verhinderen of te onderdrukken als om aan de Duitsche troepen en aan de civiele bevolking veiligheid te verzekeren, zullen de bijzondere politie-stations, kenbaar aan een witte vlag, dag en nacht open zijn voor het ontvangen van bericht hun ten dezen aanzien te doen. »

De Maire van Lunéville,
KELLER.

Een andere verbod alle ingezetenen van beider kunne zich buiten hun huizen te begeven, zoolang zulks voor het doen van kleine boodschappen, om inkoop te doen of het vee te drenken niet beslist noodig is. Ieder die bij nacht of dag de plaats tracht te verlaten, zou gefusilleerd worden.

En dan deze:

Werkvolk in de omstreken van Gent, dat opgeëischt werd om aan de loopgraven te werken.

BEKENDMAKING AAN DE BEVOLKING.

« Op 25 Augustus 1914 hebben ingezetenen van Lunéville een aanval gedaan, uit een hinderlaag, op Duitsche troepen-afdeelingen en treinen. Denzelfden dag hebben ingezetenen geschoten op formaties van den geneeskundigen dienst, door het Roode Kruis aangeduid. Bovendien heeft men op Duitsche gewonden geschoten en op het militaire hospitaal, terwijl er zich een Duitsche ambulance in bevond.

Op grond van deze daden van vijandelijkheid wordt aan de gemeente Lunéville een schatting van 650,000 frank opgelegd. Aan den heer Maire is gelast, deze som, tot een bedrag van 50,000 frank in goud en in zilver, op 6 September 1914, om 9 uur 's ochtends, in de handen van den vertegenwoordiger van de Duitsche militaire overheid af te dragen. Alle reklaam zal als van nul en geener waarde worden beschouwd. Geen uitsel kan worden toegestaan.

Indien de gemeente den last om de som van 650,000 frank te betalen niet met stiptheid navolgt, zullen de daarvoor geschikte goederen worden in beslag genomen.

Ingeval betaling achterwege blijft, zullen huiszoekingen worden gedaan en zal tot het afzoeken aan den lijve van alle ingezetenen worden overgegaan. Een iegelijk, die zal blijken opzettelijk geld te hebben achtergehouden of te hebben getracht goederen aan het door de militaire overheid gelegd beslag te onttrekken of die pogingen doet om de stad te verlaten, zal worden gefusilleerd.

De Maire en de door de militaire overheid genomen gijzelaars zullen voor de stipte uitvoering van de hier gegeven voorschriften aansprakelijk worden gehouden.

De heer Maire wordt gelast om deze maatre-

gelen onverwijld aan de gemeente bekend te maken.

Hénaménil, 3 September 1914.

De bevelvoerende generaal,
VON FASBENDER.

Dat was nog niet alles.

De gemeente had bovendien te voldoen aan de volgende rekwisitie, die tellen kon :

BEKENDMAKING AAN DEN MAIRE.

Rekwisitie-order.

« De gemeente Lunéville zal tot en met 1 September 1914, op straffe eener boete van 300,000 frank, zoo zij weigert of bezwaar maakt, moeten leveren :

1° 100,000 sigaren, of 200,000 sigaretten, of 5,000 kgr. tabak.

2° 50,000 liter wijn (in vaten of in flesschen).

3° 1,000 kgr. thee of kakao.

4° 10,000 kgr. suiker.

5° 1,000 kgr. gebrande koffie.

6° 1,000 wollen zokken.

7° Een hoeveelheid zeep, toilet-papier of papieren servetten, een groot aantal zakdoeken en messen.

8° 10 kgr. glycerine.

9° 10 kgr. vet.

Ik voeg hieraan nadrukkelijk toe, dat alle te leveren goederen van de beste hoedanigheid moeten zijn, en, zoo dit niet het geval mocht blijken, de gemeente ervoor verantwoordelijk zal worden gesteld.

Alle reklaam zal als van nul en geener waarde worden beschouwd.

Crion, 29 Augustus 1914. »

De opperbevelhebber van het
1° Beiersche reserve-legerkorps,
VON FASBENDER.

Getukkig duurde die bezetting slechts drie weken.

We zullen hooren wat er weldra aan de Marne gebeurde.

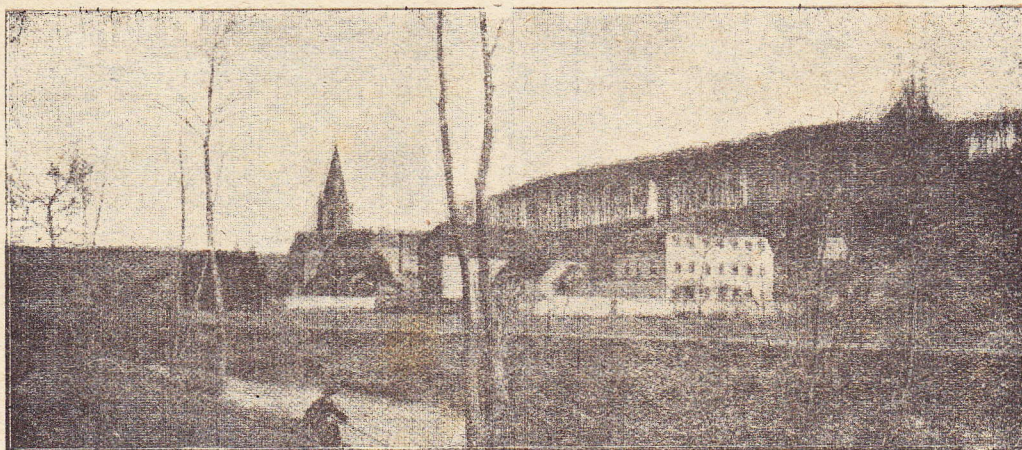
Dan dreigde men met gijzelaars. En wat Fransche gijzelaars geleden hebben, zal de lezer insgelijks vernemen.

Ziedaar dus een tweede punt, waar de Franschen waren, in die dagen van 4 tot 25 Augustus.

En nu een derde : in de Vogezen, ten Noorden van Belfort.

Toen in Lotharingen het offensief begon, gingen de Franschen in de Vogezen eveneens tot den aanval over, en weer op den Boven-Elzas. Bij Maikirch werd het eerste Duitsche vaandel veroverd, toebehoorende aan het 132° infanterieregiment, en men zond het naar Parijs.

Op 18 Augustus bezaten de Franschen de passen der Vogezen, en op 20 Augustus leverden ze slag bij Guebweiler. Mulhausen werd met de bajonet genomen. Men was dus voor de tweede maal in de stad.

Zicht op Altkirch.

De Franschgezinden onder de burgerij toonden zich nu voorzigtiger. De bezetting duurde dan ook slechts vier dagen, want de overwinningen der Duitschers in Lotharingen deden hun terugslag gevoelen.

Trouwens ook elders dreigde het gevaar. In het Noorden kon een ramp ontstaan.

Van daar uit stroomden immers de vijandelijke legers het land binnen.

Alle beschikbare troepen moesten daarheen! Joffre maakte in een dagorder bekend, dat men den Elzas ontruimen moest, om tot het algemeene, hooger doel mede te werken. Daar, in 't Oosten, liep de oorlog feitelijk al vast.

Voor sommige plaatsen in het Meurthe- en Moeselgebied braken heel harde dagen aan. Wij hebben reeds van Lunéville-gesproken. Noemen we nog Gerbeviller. Ook hier was het dezelfde taktiek bij den intocht der Duitschers, op 24 Augustus.

Van de 475 huizen bleven er slechts 20 over. Meer dan 50 personen verloren er het leven. Soldaten drongen bij de vreedzame echtelingen Lingenheld binnen en grepen den zesendertigjarigen zoon vast. De oude moeder smeekte om genade, jammerde en pleitte, maar de woestelingen sleurden den man op straat en schoten er hem neer.

« Nu ook den oude nog! » klonk het, en opnieuw stormden ze in het huis.

De vader was een grijsaard van 70 jaar. Zijn ouderdom kon hem niet redden, en weldra lag hij dood naast zijn jongen.

Huilend kwam de vrouw naar buiten. Haar zoon ademde nog; zij wilde er heen. Maar de ellendelingen duwden haar opzij en, onder haar oogen, begoten ze den stervende met petroleum en staken er het vuur aan...

Een tolk der Duitschers heeft verklaard, dat een vader van vijf kinderen in zijn schuur levend verbrand werd. De dame Rosier deelde mee, dat ze den ongelukkige nog had hooren roepen: « Pitié, Pitié! » (Medelijden.) Maar zijn stem werd door den rook versmacht.

't Was dus ook hier een schieten met geweren op ongelukkigen, die hun brandend huis

wilden ontvluchten. En al die daden werden bedreven door de Beieren van generaal Claus.

Te Crevic gingen 76 huizen in de vlammen op, waarbij dat van generaal Lyautey.

Ook te Nomeny moest een vijftigtal weerlooze burgers het slachtoffer worden der Duitsche moordwoede.

Lang nog zal men daar spreken over het drama in het huis van Vassé. Deze had vluchtelingen in zijn kelder.

Den 20e Augustus, om 4 uur in den namiddag, verschenen 50 Duitschers, stormden de woning binnen, verbrijzelden de meubelen en stichtten brand. Jammerend kwamen de ongelukkigen naar boven geloopt.

De heer Mentré werd het eerst vermoord. Dan viel zijn zoon Leon met zijn achtjarig zustersje, dat hij in de armen hield. Maar de jongeling was niet dadelijk dood, en een der wilde kerels plaatste hem den loop van zijn geweer op het hoofd, vuurde en verbrijzelde den schedel.

Dan moest de familie Kieffer het ontgelden: de moeder werd gewond; de vader, een zoontje van tien en een meisje van drie jaar werden gefusilleerd. 't Was of een benardrazende duivels aan 't werk was, want ze schoten nog den vader en de kinderen, toen dezen reeds in een bloedplas ten gronde lagen.

Maar nog was 't niet genoeg.

De heer Striffer en een der zonen van het huis stierven dan, en mevrouw Mentré kreeg een kogel in het rechterbeen, een in den arm en een in het voorhoofd.

Andere groepen soldaten traden elders op dezelfde wijze op, plunderden, dronken en moordden. Het waren manschappen van het 2e en 4e Beiersche infanterie. Een vreeselijke nacht van slemppartijen volgde op dien rooden avond.

Men zag verder den brandgloed van Deuxville, Maixe, Baccarat, Benviller, Enville, Sommerviller, Mont, waar ook weerloozen vielen onder de kogels of de bajonetsteken.

Dit alleen voor het departement van Meurthe en Moselle.

En in Noord-Frankrijk gebeurden geen gruwelen — zoo verkondigde men in dien tijd —